

NEVERBALNA KOMUNIKACIJA NASTAVNIKA KAO VID MOTIVACIJE UČENIKA

Edin TULIĆ

UDK 159.947.5:371.3

DOI: <http://dx.doi.org/10.26340/muallim.v21i81.1758>

SAŽETAK: Suština ovog rada ogleda se u istraživanju koje se provodi sa učenicima i nastavnicima osnovne škole u svrhu potvrđivanja ili negiranja osnovne hipoteze koja se odnosi na to da li u nastavnom procesu neverbalni dodir, kao način komunikacije, može da poboljša motiviranost za rad kod učenika.

Samo istraživanje je osmišljeno na taj način da se provede u osnovnoj školi sa jednim dijelom učenika petog i šestog razreda, sa podjednakim udjelom različitih spolova. Pored 50 učenika koji su učestvovali u istraživanju, također je učestvovalo i 20 nastavnika.

Rad je zasnovan na analizama dva upitnika koja se odnose na učenike i nastavnike. Prvi upitnik je upitnik za nastavnike i odnosi se na poznavanje i način primjene metode neverbalne demonstracije dodiranjem u razredu. Drugi upitnik se odnosi na učenike i u njemu su date smjernice koje učeniku mogu dati do znanja šta je i na koji način se primjenjuje neverbalna komunikacija dodira od strane nastavnika i koje od tih komunikacija bi učenici željeli da nastavnik prema njima primjenjuje, kao i da li bi to željeli. Ankete tj. upitnici su napravljeni po određenim pravilima te kao takvi predstavljaju polaznu osnovu za poznavanje neverbalne komunikacije i njene uloge za motiviranost.

U radu su postavljeni osnovni ciljevi i zadaci koje bi ovo istraživanje trebalo da ispuni, kao i sam način dolaženja do željenih rezultata.

Ključne riječi: motivacija, komunikacija, neverbalna komunikacija, dodir

Uvod

Različite su teorije i definicije koje određuju samu motivaciju. Kreću se od onih koje su usmjerene ka zadovoljavanju osnovnih ljudskih potreba, do onih koje su okrenute prema radu ili prema samoj organizaciji. Proces koji na određen način pokreće i usmjerava čovjeka da bi postigao određeni cilj u osnovi predstavlja motivacioni proces tj. motivaciju.

Za svaki motiv možemo kazati da ima svoj izvor, cilj, snagu i trajanje, te da su motivi pokretačka snaga svakog

našeg motivacionog procesa. Pored motiva čovjek ima urođeno svojstvo da mimo riječi komunicira i čitavim svojim bićem. Komunikaciju tijelom, odnosno njegovim dijelovima, zovemo neverbalna komunikacija.

Veoma česti neverbalni komunikacioni znakovi su promjena u izrazu lica, tjelesni dodir, razlike u odstojanju pri razgovoru s drugima, usmjeravanje i zadržavanje pogleda. Neverbalni komunikacioni znakovi mogu dopunjavati sadržaj verbalne komunikacije ističući ono što je rečeno ili

mijenjajući smisao onome što je verbalno saopšteno (Rot, 2004: 34).

Verbalna komunikacija, odnosno njene poruke, uglavnom djeluju na razumski dio sagovornika, dok neverbalne poruke djeluju na osjećajni dio. Za potpuno razumijevanje poruke, nužno je prisustvo kako verbalnih tako i neverbalnih elemenata. U nastavnom procesu, u nekim njegovim dijelovima, neverbalna komunikacija predstavlja pravu potrebu, nužnost tj. koliko god se trudili verbalnom komunikacijom postići ili ostvariti planirano u

nastavnom procesu, nemoguće je bez neverbalne komunikacije. Nastavnik uspostavlja interakciju sa učenicima mislima i osjećanjima, željama i očekivanjima svjesno i nesvjesno.

Prema istraživanjima (Bratanić, 2002:25) koja su provedena da bi se ukazalo na važnost komunikacije, vidljivo je da: slušatelj pamti 10 % onog što se govori, 40 % kako se govori, a 50 % se odnosi na dojam koji ostavlja govornik. Prema spomenutom istraživanju, pored toga što se nužnost neverbalne komunikacije očituje u potrebi potpunije realizacije i usvojenosti nastavnih sadržaja, druga bitna strana njene nužnosti jeste upoznavanje prirode samih učenika, čime je moguće utjecati na poboljšanje njihovog aktivnijeg uključivanja u nastavni proces.

“U svijetu je do sada registrovano milion neverbalnih znakova i 250.000 izraza lica te 10.000 mikro izraza lica koji traju svega 1/25 do 1/15 sekunde” (Bagarić, Z., Banović, D., Đurković, M., Gelo, N., Nedić, S. 2011:2).

Očigledno je da se danas sve teže pronalaze djeca koja su spremna za napore u učenju, vjerovatno i zato jer je motivacija vrlo specifična i individualna kod svakog djeteta. Ako dijete nema u sebi izraženu potrebu za usavršavanjem i natjecanjem tada će nastavnikov posao biti izrazito zahtjevan, ali kada ona postoji nastavnik će samo usmjeravati učenikov razvoj. Usprkos tome i kod mlađih učenika neophodno je stalno raditi na njihovoj motiviranosti, jer praksa pokazuje da najbolje rezultate postižu nastavnici koji mogu najbolje motivirati svoje učenike. Stoga je u praksi veoma često potrebna i neverbalna komunikacija.

1. Teorijski okvir istraživanja

Prije samog istraživanja i prezentiranja dobijenih rezultata, moramo izvršiti teorijsko razmatranje problema istraživanja koje se odnosi na detaljnije definisanje pojmova i načina koji se istražuju i koji su obuhvaćeni u ovom radu.

1.1. Pojam motiva

Motivi su procesi iniciranja, usmjeravanja i održavanja ponašanja koje ima za cilj zadovoljenje tjelesnih ili psihičkih potreba.

Motivi se mogu razvrstati prema brojnim kriterijima. Prema porijeklu dijele se na urođene i stečene. Prema značaju, mogu biti primarni i sekundarni, a prema uloga ma biološki, socijalni i personalni. Personalnih motiva je veliki broj i mogu biti lični interesi, sklonosti, stavovi, navike, osobine ličnosti, karakteristična osjećanja te osobe. Shvatanje motiva je također različito. Biologističko shvatanje motiva je da u osnovi svih motiva postoje organske potrebe koje su urođene (tabela 1.).

Prema drugim shvatanjima, osim urođenih, stiče se i veliki broj motiva kroz iskustvo tokom života i oni su nezavisni od organskih potreba. Hedonističko shvatanje je da osnovni motiv vodi ka postizanju prijetnosti i izbjegavanju neprijatnosti.

Tabela 1. : Vrste motiva (Rot Nikola, 2010:23)

Biološki motivi	Društveni motivi	Lični motivi
Nagon gladi, nagon žeđi, potreba za spavanjem, seksualni nagon, materinski nagon, radoznalost, potreba za stimulacijom.	Motiv zajedništva, afilijativni motiv, altruistički motiv, težnja za moći, agresivnost.	Potreba za identitetom, potreba za ljubavlju, potreba za postignućem, potreba za samopotvrđivanjem, savjest kao motiv.

Biološki motivi imaju organsku osnovu i glavna uloga im je opstanak, očuvanje i preživljavanje organizma. Osnovni biološki motivi su žeđ, glad, seksualni nagon, materinski nagon, potreba za kisikom, potreba za snom, i dr. Oni su urođeni, univerzalni i snažni.

Društveni motivi vezuju se za društveni život odnosno za potrebe pozicioniranja čovjeka u društvu i težnju za pripadnošću određenim društvenim grupama. Neke od društvenih potreba koje su osnov motiva su potrebe za dostignućem, potreba za uspostavljanje dobrih odnosa sa pripadnicima određene grupe, potreba za utjecajem i potreba za razumijevanjem društvene sredine.

Lični motivi su brojni i raznovrsni pokretači (potrebe, namjere, težnje, želje) koji doprinose povećanju vrijednosti, razvoju i isticanju sopstvene ličnosti. To su, naprimjer, potreba za identitetom, ljubavlju, poštovanjem i samopoštovanjem, motiv za afirmacijom i postignućem, motiv za samopotvrđivanjem, i dr.

1.2. Pojam motivacije

Motivacija spada u grupu unutrašnjih, tačnije, psiholoških faktora uspješnog učenja. Prema Andrilović, V. i Čudini, M. (1988: 43), “motivisanost spada u subjektivne faktore učenja i pamćenja”, mada isti autori smatraju da i “objektivni faktori

učenja i pamćenja postaju subjektivni, jer od pojedinca zavisi koliki će uticaj faktor imati na njegov proces učenja i pamćenja”.

Motivacija – aktivnost pokrenuta unutrašnjim faktorima (motivima) koji je integrišu i usmjeravaju (ka cilju) da bi se zadovoljila potreba; pojam motivacije obuhvata sve ono što dinamički određuje neko ponašanje, ima regulativnu (usmjerava i kontroliše) i integrativnu funkciju – integriše sve procese ka određenom cilju (Brković, 1994 :34).

Treba razlikovati motivaciju za učenje i motivaciju učenika za nastavu. Prema Bjelkić (2011:5), “motivacija

za učenje usvaja se kao deo opšteg iskustva, a najdirektnije je podstiču aktivnosti razvoja i osnaživanja nivoa aspiracije i očekivanja, komunikacija, direktna nastava i socijalizacija pod uticajem značajnih odraslih osoba – roditelja i nastavnika.”

Učenici koji su motivirani za učenje uvijek su postizali uspjeh: izazov je stimulirati i osnažiti motivaciju onih na čiji entuzijazam za učenje ne možemo uvijek računati. Motivacija određuje najveći dio ljudskog ponašanja pa samim tim i učenja. Radni učinak, učenje i sve ostalo čime se bavimo može biti na mnogo većem nivou, ako je osoba ili učenik sa jakim motivacijom.

Istražujući motivaciju došli smo do jednog zajedničkog zaključka o kojem se slažu svi autori, a to je da postoje dvije osnovne vrste motivacije: *ekstrinzična, intrinzična*, ali mi ćemo spomenuti i treću vrstu, a to je *motivacija za postignućem*.

Poznata Hrvatska profesorica psihologije Iva Mikulić u svom istraživanju *“Motivacija se ne nalazi ona se gradi”* navodi da je:

Ekstrinzična motivacija vrsta motivacije kod koje je naše ponašanje potaknuto nekim vanjskim motivom. Ova vrsta motivacije uključuje ciljeve, vrijednosti i interese drugih, a ne nas samih. Primjer ekstrinzičnog motiviranog učenika je učenik koji neki predmet uči zato da bi dobio dobru ocjenu, izbjegao kaznu, ili dobio neku nagradu.

Intrinzična motivacija pokreće osobu iznutra, a ponašanje koje je intrinzično motivirano puno lakše obavljamo i najčešće uživamo u obavljanju te neke aktivnosti. Primjer intrinzično motiviranog učenika je učenik koji uči o nekoj zemlji da bi saznao porijeklo svoje obitelji, učenik koji uči engleski da bi mogao komunicirati putem interneta s vršnjacima iz drugih zemalja i sl.

Motivacija za postignućem – John W. Alkinson postavio je dispozicijsku teoriju potreba prema kojoj su se potrebe razvile u trajnije osobine ličnosti zahvaljujući sistemskom ranom potkrepljivanju i socijalnom učenju.

Prema navedenoj autorici možemo još zaključiti da se svi ljudi međusobno razlikuju na osnovu istaknutosti tri osnovna motiva, a koja se uvijek nastoje zadovoljiti različitim aktivnostima: postignuće, prihvaćenost i utjecaj. Prvi od ovih motiva je motiv za postignućem i on predstavlja težnju da zadatak obavimo što bolje možemo. Drugi navedeni motiv je motiv za prihvaćenošću, on kao takav u osnovi predstavlja potrebu za tuđim prijateljstvom i podrškom, a dok treći motiv nosi težnju da na što bolji način uspostavimo kontrolu nad svojom okolinom i onim što nam se događa. Sprječenaost ili onemogućenaost zadovoljavanja tih motiva dovodi do frustracije i gubitka samopoštovanja.

1.2.1. Značaj motivacije u školskom učenju

Kada je riječ o školskom učenju, motivacija je razasuta na različitim mjestima nastavne strukture kako u pojedincu koji uči, tako i u užoj te široj okolini koja direktno ili indirektno utječe na sam proces učenja i podučavanja. Motivacija proizlazi iz raznih drugih faktora i sama je veoma važan činilac u edukaciji i napredovanju pojedinca. Na osnovu navedenog, možemo istaći da je motivacija vrlo često ”neuhvatljiva” u nastavnom procesu, jer je njenu dinamičnost, korelativnost s drugim faktorima i sveobuhvatnost teško pratiti. Motivacija je izuzetno važna za tokove i ishode nastave i kao takva može uticati na djelovanje drugih faktora koji su neizostavni u nastavnom procesu.

Djeca uče da budu društvena ili sebična, da sarađuju i družu se, da budu pokorna i učtiva, istrajna i vrijedna, agresivna i tvrdoglava, lijena i neodgovorna. Koje od ovih osobina će dijete usvojiti zavisi od toga šta društvo podstiče i želi da formira. Ali jasno je da učenje velikim djelom doprinosi razvijanju i formiranju ličnosti prema ciljevima određenog društva. Tako formirana ličnost utiče na mijenjanje i unapređivanje sredine u kojoj živi. Učenje je stalna motivaciona aktivnost koja predstavlja

njegovo bitno svojstvo. Nastava i učenje mogu da ostvare željene rezultate samo ako su učenici motivisani.

1.2.2. Uloga nastavnika u motivaciji

Nastavnik kao model za profesionalnu identifikaciju znači da on svojim radom, načinom prenošenja znanja, svojim ophođenjem prema djeci, postigne da djeca zavole predmet i da im taj nastavnik bude uzor. Na motivaciju pozitivno djeluje pohvala, nagrada, isticanja.

Nastavnik treba kod učenika da razvije unutrašnju motivaciju nasuprot spoljašnjoj, da probudi interesovanje za gradivo koje se izlaže na času, da podstiče postojeća i razvija nova interesovanja kod učenika. Dakle, samo motivisan učenik postiže izvrstan uspjeh u školi. Motivacija kao faktor uspješnosti najčešće je tumačenje uspješnosti učenika i njihovih postignuća. Odnos učitelja i učenika je ključni činilac motivacije učenika za učenje. Što nastavnik bolje upoznaje sposobnosti svojih učenika, njihove osobine i stilove učenja, to će motivacija biti bolja.

1.3. Pojam komunikacije

Kada je riječ o komunikaciji, ona je, za razliku od informisanja, dvosmjernan proces, u kojem je glavni i osnovni dio informacija. U komunikaciji je, osim razmjene misli, ideja, osjećaja, doživljaja, iskustava, važno i međusobno utjecanje. Međutim, za komunikaciju možemo kazati da je ona sama po sebi puno više nego sama razmjena riječi, jer pri komuniciranju cijelo naše tijelo kao i naše ponašanje utiče na sagovornika i prenosi neku poruku.

Komunicirati ne znači samo razgovarati riječima. Komunicirati znači mnogo više od toga. To znači razmjenjivati poruke, misli, sudjelovati u osjećajima drugih. Komuniciramo ne samo riječima, nego cjelinom bića u punini naših odnosa. Što se osobe bolje poznaju, bolje će komunicirati. Što više i bolje komuniciraju, imaju veće mogućnosti za bolje i dublje upoznavanje (Dolores, 1998:34).

Uopćeno govoreći, komunikacija predstavlja međusobnu interakciju putem znakova. Pod pojmom interakcije Dolores (1998: 67) podrazumijeva "međusobno djelovanje ljudi koji jedan prema drugome zauzimaju stavove i koji sebi obostrano određuju ponašanje".

Međusobnu komunikaciju možemo predstaviti kao komunikaciju koja se odvija između dvije ili više osoba licem u lice, te kao takva daje mogućnost neposredne povratne informacije. U ovakav vid komunikacije uključeno je verbalno i neverbalno ponašanje, zatim unutrašnja i spoljašnja pravila, i kao takva može se odvijati spontano, uvježbano i unaprijed planirano. Obično ovakav vid komunikacije nije statičan, nego je, nasuprot, dinamičan. Često traži obostranu aktivnost u međusobno utjecanje.

Različiti autori navode različite oblike komunikacije, a svi oni su obično u psihološkom obrascu opisani prema tri glavne dimenzije: sadržaju, formi i cilju. Zajedno, sadržaj komunikacije i forma kreiraju poruke koje se šalju prema cilju. Cilj može biti sam čovjek, druga osoba ili drugi entitet poput grupe, organizacije ili društva.

Autor Čerepinko (2012:13), uzimajući u obzir navedene dimenzije kreiranja komunikacijskoga puta, navodi da "komunikaciju možemo gledati kao

- Verbalnu komunikaciju;
- Neverbalnu komunikaciju;
- Intrapersonalnu komunikaciju;
- Grupnu komunikaciju;
- Javnu komunikaciju;
- Masovnu komunikaciju;
- Aktivno slušanje;
- Telekomunikaciju;
- Računalno – posredovanu komunikaciju".

Najjednostavniji vid podjele komunikacije među ljudima svodi se na dva osnovna pojma komunikacije, verbalnu komunikaciju i neverbalnu komunikaciju. Ova dva pojma je nemoguće odvojiti, jer se uz verbalnu paralelno odvija neverbalna komunikacija.

Kada je riječ o učenicima u osnovnoj školi, moramo biti svjesni pravila o količini informacija po času koje učenici mogu usvojiti i percipirati. Međutim, kada se govori o komunikaciji u razredu, prva asocijacija na to je razgovor, dok neverbalna komunikacija predstavlja i pogled, gestikulaciju, izraz lica, jačinu i boju glasa, položaj tijela, pokret, dodir, osmijeh itd. Ona se kao takva razlikuje od verbalne komunikacije čija je osnovna funkcija prenošenje apstraktnih ideja, znanja, informacija. Neverbalnom komunikacijom prenosimo emocionalna stanja i stavove i reguliramo međuljudske odnose. Zbog toga je i na ovaj značajan aspekt interakcije i komunikacije potrebno obratiti posebnu pažnju.

1.3.1. Neverbalna komunikacija nastavnika u razredu

Analizirajući razne poslove, mnogi autori navode da je posao podučavanja jedan od najljepših poslova koje čovjek može raditi. Da bi ovaj vid posla bio zaista jedan od najboljih poslova, on zahtijeva neke od osnovnih preduslova, a jedan od njih je da nastavnik ima dobar razred. Jer dobar razred je osnovni preduslov za uspjeh u podučavanju. Međutim, pored dobrog razreda u podučavanju veoma bitnu ulogu igra i dobar nastavnik. Da bi nastavnik bio dobar, on mora poznavati učenike, te načine kako i čime potaknuti učenike da uče.

Osim osnovnih profesionalnih znanja o predmetu kojim raspolaže, mora poznavati i nastavne metode, odnosno temeljna nastavna umijeća učenja i podučavanja.

Kvalitetan nastavnik mora pokazati sposobnosti ili umijeća potrebna:

- Za uspješno uključivanje učenika u učenje;
- Za organizaciju aktivnosti za vrijeme nastave kojima se održava učenička pažnja, zanimanje i sudjelovanje;
- Da bi se razvili i održali motivacija i pozitivan učenički odnos prema nastavi;
- Da se održi red te da se riješe problemi učeničkog neposluha;

- Za poticanje intelektualne znatiželje;
- Za određenje autoriteta u razredu;
- Za postizanje kvalitetne nastave (Radenčić, 2013: 14).

Da bi se ispunili navedeni ciljevi, nastavnik mora biti samouvjeren, srdačan i ljubazan, profesionalan, pokretljiv, treba gledati učenike u oči, služiti se humorom, imati jasna propisana pravila. To su sve obilježja koja su pomoglaiskusnim nastavnicima prilično brzo uspostaviti radni ugođaj i afirmirati sebe u razredu za cijelu školsku godinu.

Nastavnik ulaskom u razred, osim temeljnih nastavnih umijeća, koja se stječu školovanjem, hospitacijom, sudjelovanjem u raznim istraživanjima i samim radom s učenicima, dakle iskustvom, unosi svoja osobna obilježja korištenjem neverbalne komunikacije kao primarnoga instrumenta izvođenja nastave i provođenja svojih zadatih ciljeva. Svaki nastavnik mora biti svjestan da neverbalna komunikacija naglašava, nadopunjuje, kontrolira, usklađuje ili čak zamjenjuje verbalnu komunikaciju, a može joj se i suprotstaviti različitim smislom ili značenjem. Zato, ako želimo uspostaviti odnos u razredu kakav želimo i kakav svaki učenik zaslužuje moramo pokazati svoje znanje, a prezentirati ga tako da smo svjesni svoga tijela, kretnji i napose glasa koji će doprijeti do njih.

1.3.2. Tjelesni kontakt u komunikaciji

Govoreći o tjelesnom kontaktu ili dodiru u komunikaciji sa učenicima u razredu, možemo na najjednostavniji način navesti da dodir ili tjelesni kontakt predstavlja zadnji stepen približavanja učeniku.

U zavisnosti od populacije, da li nastavnici rade sa djecom mlađe ili starije dobi, nastavnicima koji rade u osnovnoj školi, pogotovo sa mlađom populacijom, ovaj vid komunikacije je poželjan iz razloga što stvara prijateljsko ozračje i odašilje prijateljske konotacije prema učenicima. Međutim, nastavnici moraju razlikovati vrstu dodira

jer ih učenici doživljavaju kao bliski odnos komunikacije. Tako razlikujemo dodir bodrenja, dodir tješnja ili pohvale, dodir kontrole. U službi nadzora, nastavnikov dodir dobrim dijelom, naročito kada je riječ o djecima, uključuje dodir ruke ili ramena (hvatanje šake učenika objema rukama, hvatanje nadlaktice, hvatanje za ramena).

Tjelesni kontakt među učenicima srednje dobi ili srednjoškolicima postepeno se smanjuje u odnosu na onaj kontakt ostvaren u osnovnoj školi. Učenici postaju svjesniji svog prostora, sazrijevanjem postaju netolerantniji na dodir i smatraju ga zadiranjem u intimu. Tako su mnogi dodiri među srednjoškolicima tek rezultat slučajnosti ili usputnosti. U takvom kolektivu nastavnik mora izbjegavati svaki neprimjeren tjelesni kontakt jer će on biti doživljen kao isticanje, ulaženje u lični prostor ili dodatna dominacija (Neill, 1994., str.113).

Opasnost dodirivanja je u mogućnosti pogrešnog tumačenja dodira. Osoba mora sama procijeniti kada je primjereno dodirnuti drugu osobu ili učenika da bismo pokazali suosjećanje ili podršku. Npr. nastavnici moraju biti oprezni kad je u pitanju dodir učenika u pubertetu; kombinacijom nadmoći i topline dobar se nastavnik izlaže opasnosti privlačenja neprimjerene pozornosti svojih učenika. Ukoliko sami zaziremo od dodira ne moramo se osjećati krivim što ga malo ili rijetko upotrebljavamo u komunikaciji.

2. Metodologija istraživanja

2.1. Problem istraživanja

S obzirom na prethodno obrazloženu građu i važnost spomenute teme definirali smo problem istraživanja u okviru kojeg ćemo ustanoviti da li neverbalna komunikacija nastavnika, odnosno njeni pojedini elementi potiču motivaciju učenika u nastavnom procesu.

2.2. Značaj istraživanja

Kao osnovni značaj istraživanja istaknuli bismo postizanje boljeg odnosa

između nastavnika i učenika u cilju stvaranja motiviranosti za rad učenika.

2.2.1. Teorijski značaj istraživanja

Teorijski značaj istraživanja ogleda se u tome da se proučavanje problematike neverbalnog tjelesnog kontakta kod učenika treba da osvjetli i da doprinese, u skromnim razmjerama, boljem prepoznavanju i identifikaciji pravilnih pristupa nastavnika prema učeniku, te što boljem osposobljavanju nastavnika za takav vid komunikacije sa djecom.

2.2.2. Praktični značaj istraživanja

Praktični značaj istraživanja je u tome što je ono od neposredne važnosti za škole, ustanove i društvenu zajednicu koji će na osnovu rezultata istraživanja, a svojim radom moći pomoći nastavnicima da ostvare što bolji kontakt u radu sa učenicima te time povećaju motiviranost za rad.

2.2.3. Društveni značaj istraživanja

Društveni značaj problema istraživanja je proširivanje znanja o neverbalnoj tjelesnoj komunikaciji, kao vidu komunikacije koji utiče na bolju motiviranost učenika za učenje.

2.3. Cilj istraživanja

Cilj istraživanja je ispitati upotrebu neverbalne komunikacije nastavnika i njenu ulogu u poboljšanju motivacije učenika.

2.4. Zadaci istraživanja

U odnosu na definisani problem i postavljeni cilj, pred istraživanje je postavljeno više zadataka kako bi utvrdili u kolikoj mjeri neverbalna tjelesna komunikacija utiče na učenike, kao i njihovu motiviranost za rad i učenje. Utvrđene ciljeve konkretizovali smo kroz sljedeće zadatke:

1. Utvrditi informiranost nastavnika o neverbalnoj komunikaciji;
2. Ispitati stavove nastavnika o važnosti neverbalne komunikacije u nastavnom procesu;
3. Ispitati mišljenja nastavnika o tome kojim vidovima neverbalne komunikacije se najviše služe u nastavnom procesu;

4. Ispitati mišljenja nastavnika koji vidovi neverbalne komunikacije poticajno djeluju na učenike oba spola;
5. Ispitati mišljenja učenika koji neverbalni elementi u ponašanju nastavnika ih motivišu za rad.

2.5. Hipoteze istraživanja

S obzirom na cilj ovog istraživanja, na teorijska saznanja i dosadašnje rezultate istraživanja kao i na naša dosadašnja iskustva i iskustva iz prošlosti, a uzimajući u obzir navedeno u kratkom teorijskom osvrtu postavljaju se sljedeće istraživačke hipoteze:

- H1** – Pretpostavlja se da nastavnici posjeduju znanje o neverbalnoj komunikaciji.
- H2** – Pretpostavlja se da su stavovi nastavnika o važnosti neverbalne komunikacije pozitivni.
- H3** – Pretpostavlja se da se nastavnici najčešće služe tjelesnim dodirima.
- H4** – Pretpostavlja se da učenici smatraju da ih tjelesni dodir najbolje motivira za rad.
- H5** – Pretpostavlja se da tjelesni dodir nastavnika najčešće poticajno djeluje na učenike oba spola.

2.6. Metode istraživanja

U pogledu metodološkog pristupa istraživanje je transversalno. U ovom radu koristili smo više istraživačkih metoda:

- Metodu analize sadržaja;
- Analitičko-deskriptivnu metodu;
- Servey metod.

Analiza sadržaja je nastala kao rezultat praktičnih i teorijskih potreba da se o pojedinim oblicima dobiju objektivniji i potpuni podaci. U oblasti obrazovanja neće se ispitivati samo sadržaj poruka (šta je rečeno, napisano, naslikano), već i kako. Treba istražiti da li je u neku poruku unijeto osjećajnosti, strasti, ličnog ili grupnog angažovanja. Analiza sadržaja se primjenjuje u proučavanju školskih udžbenika, posebno iz predmeta koji su čvršće povezani sa vladajućom ideologijom.

Analitičko-deskriptivnu metodu koristili smo prilikom teorijskog

proučavanja, objašnjavanja i opisivanja pojma motivacije i neverbalne tjelesne komunikacije, te prilikom analiziranja dobijenih podataka. Također smo ovu metodu koristili pri izvođenju zaključaka i generalizacija na osnovu dobijenih i analiziranih rezultata istraživanja. S obzirom na to da je problem kojim se bavi ovaj rad veoma opširan i kompleksan, morali smo analizirati i utvrditi osnovne pojmove, vidove i programe rada.

Survey metod predstavlja neeksperimentalni istraživački metod i ima vrlo široku primjenu. Survey metod se koristi u istraživanjima u kojima se predmeti i pojave u stvarnosti shvataju onakvim kakvi jesu s ciljem da se analitički ili deskriptivno saznaju njihova bitna svojstva. U našem istraživanju Survey metod koristili smo za ispitivanje mišljenja i intencija ispitanika.

2.7. Tehnike istraživanja

Tehnike istraživanja na osnovu kojih smo proveli ovo empirijsko istraživanje su:

- Tehnika anketiranja;

Tehnika anketiranja – u didaktičkom istraživanju smatra se jednim od mogućih načina masovnijeg upoznavanja stavova, mišljenja i opredjeljenja vezanih za nastavu.

U primjeni ankete u ovom istraživanju vodili smo računa o ciljevima istraživanja i mogućnostima odgovora na postavljena pitanja. Vodilo se također računa o izboru sredine za anketno ispitivanje, o pripremanju zajedničke osnove komuniciranja sa ispitanicima, te sređivanju ankete koja se sastoji iz dva dijela: kodiranja (sređivanja odgovora na otvorena pitanja) i kvalitativne i kvantitativne analize.

2.8. Instrumenti istraživanja

Od instrumenata istraživanja koji su nam pomogli pri ovom istraživanju, koristili smo anketne listiće. Anketa je u pedagoškom istraživanju postupak u kojem se ispitanicima postavljaju pitanja u vezi s činjenicama od naučnog interesa za obrazovanje. Te činjenice su poznate ispitanicima, ili pitanja u vezi s mišljenjem ispitanika. Ispitanici na njih odgovaraju pismeno.

U istraživanju smo koristili:

- *Anketne listiće za učenike* – koji su omogućili učenicima da daju svoj odgovor na prethodno pripremljena pitanja vezano za uticaj neverbalne tjelesne komunikacije na motivaciju.
- *Anketne listiće za nastavnike* – koji su prethodno pripremljeni i dostavljeni nastavnicima a odnosili su se na poznavanje neverbalne komunikacije.

Za anketu u našem istraživanju smo se odlučili jer je vremenski ekonomična, a ujedno je moguće istovremeno anketirati veći broj osoba.

2.9. Uzorak ispitanika

Populaciju istraživanja činit će učenici JU OŠ „Bukinje”, Općina Tuzla, i nastavnici iste škole. Ispitanici će biti učenici petih i šestih razreda, što čini ovaj uzorak prigodan za istraživanje. Brojnost uzorka iznosit će pedeset učenika (isti omjer spolova). Također, u uzorak će biti uključeni i nastavnici, i to njih dvadeset.

3. Analiza rezultata istraživanja

Doprinos ovog rada teoriji ogleđa se u teorijskoj analizi i obradi načina neverbalne tjelesne

komunikacije kao i njenog uticaja na motiviranost učenika u razredu. Evidentno je da se malo pažnje posvećuje ovom problemu u školi, a ovaj rad će omogućiti ukazivanje na problematiku rada nastavnika koji ostvaruju takav pristup u radu sa djecom. Stručni doprinos praksi ogleđa se u tome da će učenici kroz takav pristup i način komunikacije nastavnika pojačati svoju motivaciju te postizati bolje uspjehe u toku školovanja, kao i da će takav način komunikacije biti sam po sebi podsticaj za učenje. Upotrebom kvalitetnijih pristupa nastavnika prema učenicima, učenje postaje interesantnije i privlačnije.

Dobijeni rezultati služili su nam kao temelj za traženje odgovora na postavljeni cilj i zadatke istraživanja.

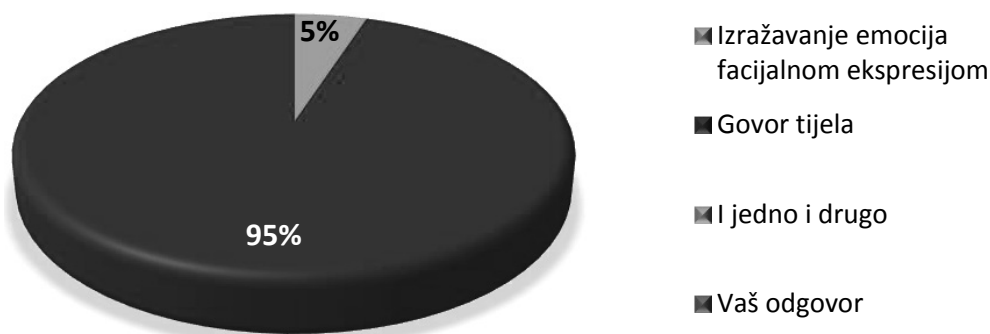
3.1. Analiza rezultata upitnika neverbalne komunikacije za nastavnike

Za istraživanje poznavanja neverbalne komunikacije od strane nastavnika uzet je unaprijed formulisan i isproban upitnik. Upitnik se sastoji od sedam pitanja koja su oslikavala važnost i poznavanje neverbalne komunikacije kao osnove za unapređivanje motivacije kod učenika. U istraživanju je učestvovalo 20 nastavnika iz JU OŠ “Bukinje” u Tuzli.

Na prvo pitanje iz upitnika za nastavnike: Šta podrazumijeva neverbalna komunikacija? 19 nastavnika je odgovorilo da neverbalna komunikacija podrazumijeva govor tijela, dok je jedan od nastavnika odgovorio da neverbalna komunikacija podrazumijeva i govor tijela i emocije izražavane facijalnom ekspresijom (Tabela 2).

Tabela 2.: Tabela 3.: Šta podrazumijeva neverbalna komunikacija (rezultati)

Šta podrazumijeva neverbalna komunikacija ?			
Izražavanje emocija facijalnom ekspresijom	Govor tijela	I jedno i drugo	Vaš odgovor
1	19	0	0

Grafikon 1.: Šta podrazumijeva neverbalna komunikacija (proceniti)

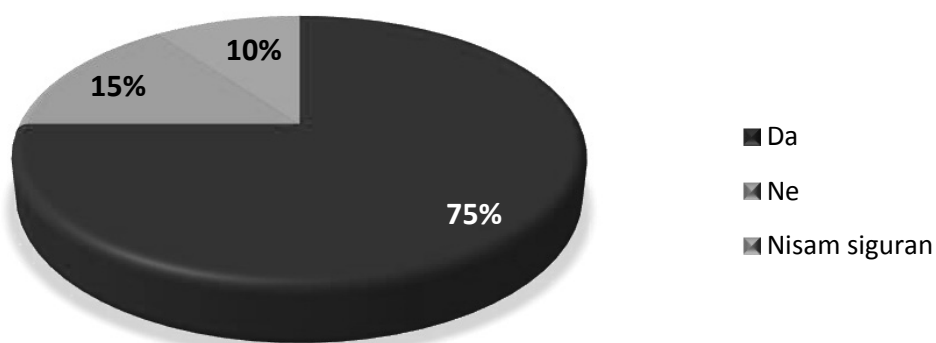
Na osnovu dobijenih rezultata (Grafikon 1) možemo istaći da 95 % nastavnika poznaje pojam neverbalne komunikacije, dok 5 %

nastavnika nije dalo tačan odgovor. Na pitanje da li smatrate važnom upotrebu neverbalne komunikacije u nastavnom procesu, pet nastavnika

je odgovorilo da smatra, dok je njih troje odgovorilo da ne smatra, a dvoje nastavnika nije bilo sigurno u svoj odgovor (Tabela 3).

Tabela 3.: Da li nastavnici smatraju važnom upotrebu neverbalne komunikacije u nastavnom procesu?

Smatrate li važnom upotrebu neverbalne komunikacije u nastavnom procesu?		
Da	Ne	Nisam siguran
15	3	2

Grafikon 2.: Da li nastavnici smatraju važnom upotrebu neverbalne komunikacije u nastavnom procesu?

Na osnovu dobijenih rezultata 75 % nastavnika smatra važnom neverbalnu komunikaciju, njih 15 % komunikaciju ne smatra važnom, dok njih 10 % nije sigurno u odgovor (Grafikon 2.).

Kod trećeg pitanja u nastavničkom testu neverbalne komunikacije (Tabela 4.), najviše odgovora na pitanje koji se oblik neverbalne komunikacije koristi u nastavi dobilo je tapšanje po leđima i to 6 nastavnika koristi tu

metodu. Pet nastavnika koristi metodu klimanja glavom, četiri nastavnika koriste osmijeh kao neverbalnu komunikaciju, tri ohrabruju pogledom, dok po jedan nastavnik koristi zagrljaj i nježan dodir glave.

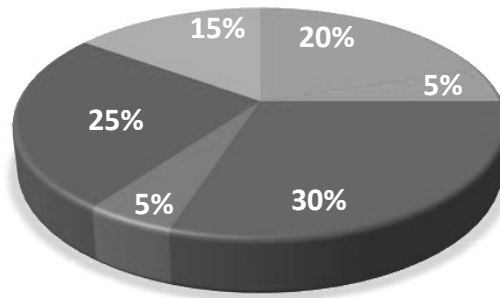
Tabela 4.: Koji oblik neverbalne komunikacije koriste nastavnici pri radu?

Koji od navedenih oblika neverbalne komunikacije su Vam svojstveni							
Osmijeh	Milovanje pogledom	Zagrljaj	Tapšanje po leđima	Nježan dodir glave	Klimanje glavom	Ohrabivanje Pogledom	Dopisati
4	0	1	6	1	5	3	

Najveći procenat neverbalne komunikacije koju zastupaju nastavnici zauzima tapšanje po leđima i

to 30 %, zatim 25% klimanje glavom, 20 % osmijeh, 15% ohrabivanje pogledom. Najmanji procenat

zauzima nježan dodir glave i zagrljaj po 5 %.

- Osmijeh
- Tapšanje po leđima
- Ohrabrivanje Pogledom
- Milovanje pogledom
- Nježan dodir glave
- Dopisati
- Zagrljaj
- Klimanje glavom

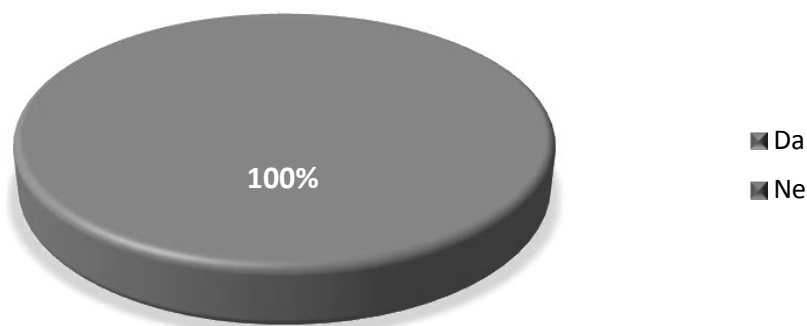
Grafikon 3.: Koji oblik neverbalne komunikacije koriste nastavnici pri radu?

Odgovarajući na četvrto pitanje iz testa, a koje se nadovezuje na prethodno, svi nastavnici su se izjasnili da koriste u prethodnom pitanju navedene neverbalne komunikacije kako bi potakli učenike na rad tokom časa (Tabela 5).

Tabela 5.: Da li nastavnici koriste neverbalnu komunikaciju za koju su se izjasnili?

Da li nastavnici koriste neverbalnu komunikaciju za koju su se izjasnili?	
Da	Ne
20	0

U četvrtom pitanju 100 % nastavnika (Grafikon 4) se izjasnilo da koriste metode neverbalne komunikacije u nastavi za koje su se izjasnili kako bi potaknuli učenike na rad.

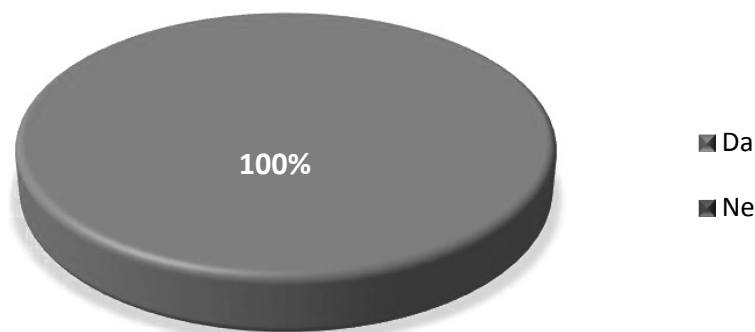
Grafikon 4.: Da li nastavnici koriste neverbalnu komunikaciju za koju su se izjasnili?

Odgovor na peto pitanje (Tabela 6) kod svih nastavnika bio je u potpunosti isti, svi su potvrdili da se u radu s učenicima korištenjem neverbalnih vidova komunikacije volja kod učenika popravlja i postižu bolji rezultati u samom radu.

Tabela 6.: Da li je uočeno prisustvo volje za radom kod učenika nakon korištenja svojstvenih vidova neverbalne komunikacije?

Da li ste uočili prisustvo volje za radom učenika nakon korištenja vama svojstvenih vidova neverbalne komunikacije?		
Da	Ne	Nisam siguran
20	0	0

U grafikonu 5. su prikazani rezultati petog pitanja, a primjetno je da su se nastavnici izjasnili 100 % da njihova neverbalna komunikacija povećava prisustvo volje za radom kod učenika.

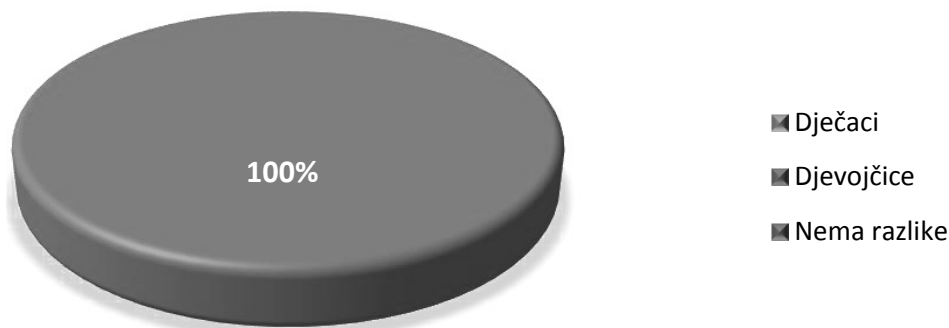
Grafikon 5.: Da li je uočeno prisustvo volje za radom kod učenika nakon korištenja svojstvenih vidova neverbalne komunikacije??

Analizirajući naredno pitanje, koje se odnosilo na uticaj neverbalne komunikacije kod dječaka ili djevojčica, nastavnici su odgovorili da pri korištenju neverbalne komunikacije nema razlike između dječaka i djevojčica. Svih 20 nastavnika je dalo isti odgovor, da nema razlike (Tabela 7).

Tabela 7.: Na koje učenike neverbalna komunikacija ima bolji efekt?

Da li vaši vidovi neverbalne komunikacije imaju bolji efekt kod:		
Dječaka	Djevojčica	Nema razlike
0	0	20

Na pitanje da li vaši vidovi neverbalne komunikacije imaju bolji efekat kod dječaka ili kod djevojčica, nastavnici su 100 % odgovorili da nema razlike između te dvije grupe.

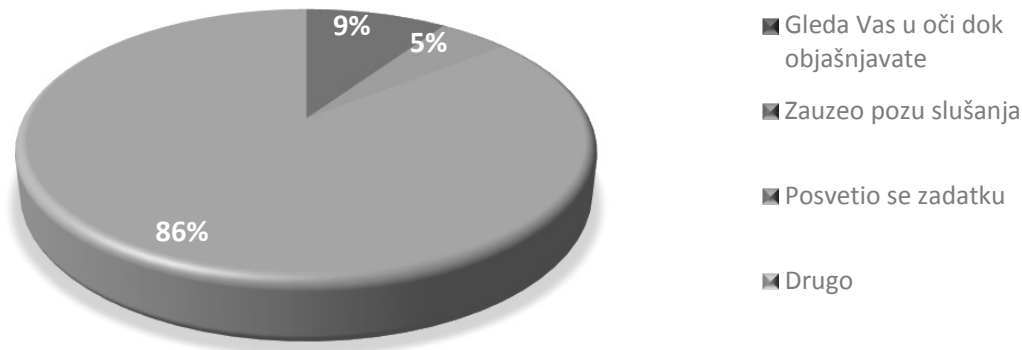

Grafikon 6.: Na koje učenike neverbalna komunikacija ima bolji efekat?

U slijedećem pitanju ankete za nastavnike, odgovori koji proizlaze iz tog pitanja su različiti. 18 nastavnika je odgovorilo da je dokaz da su učenika potaknuli na rad taj što se učenik posvetio zadatku, njih dvoje je za dokaz dalo odgovor da ih učenici gledaju u uči tokom objašnjavanja, dok je jedno od nastavnika odgovorilo da je dokaz taj što je učenik zauzeo pozu slušanja (tabela 9).

Tabela 8.: Da li nastavnici posjeduju dokaz da su potakli učenike putem neverbalne komunikacije na rad?

Da ste učenika, zaista, potakli na rad (učenje) svojom neverbalnom komunikacijom, dokaz za to Vam je:			
Gleda Vas u oči dok objašnjavate	Zauzeo pozu slušanja	Posvetio se zadatku	Drugo
2	1	18	0

Grafikon 7.: Da li nastavnici posjeduju dokaz da su potakli učenike putem neverbalne komunikacije na rad?

Najveći procent potvrde da su učenici neverbalnom komunikacijom od strane nastavnika podstaknuti na rad iznosi 86 % i odnosi se na to da se učenik posvetio zadatku, a najmanji broj procenata potvrde odnosi se na to da je učenik zauzeo pozu slušanja i on iznosi 5 %.

Analizirajući kompletan test koji su nastavnici popunjavali, a koji se odnosi na poznavanje i upotrebu neverbalne komunikacije u školi, došli smo do sljedećih zaključaka:

1. Na osnovu testa, svi nastavnici posjeduju znanje o neverbalnoj komunikaciji u razredu, to znanje primjenjuju i na osnovu tog znanja postižu bolju motiviranost

za rad. Samim tim možemo se izjasniti **da je pretpostavka hipoteze H1 potvrđena.**

2. Da nastavnici veoma dobro primjenjuju neverbalnu komunikaciju u razredu, te da istoj pridaju veliku važnost, kao i da su njihovi stavovi prema neverbalnoj komunikaciji umnogome pozitivni, te na osnovu analiziranih podataka možemo izjaviti **da je pretpostavka hipoteze H2 potvrđena.**
3. Da kao osnovni vid neverbalne komunikacije nastavnici koriste tjelesni dodir, **te je na osnovu toga pretpostavka hipoteze H3 potvrđena.**

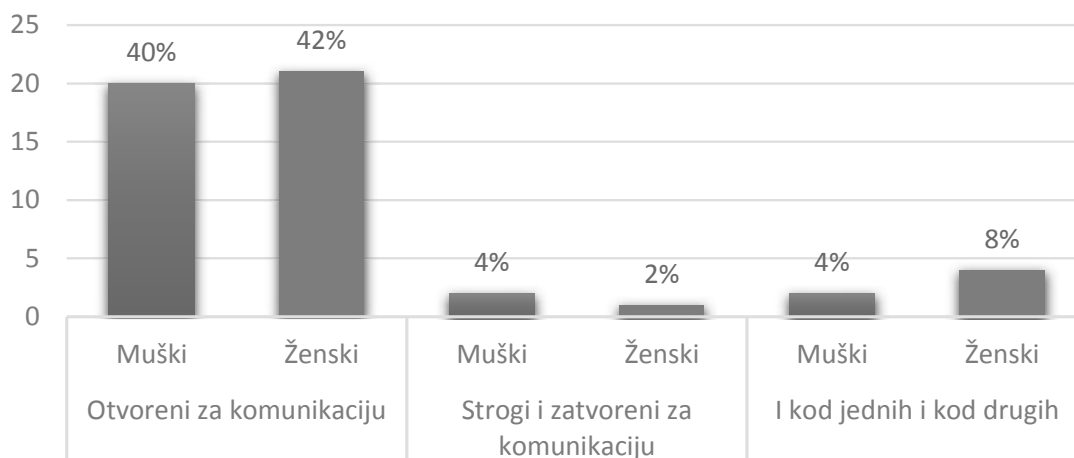
3.2. Analiza rezultata upitnika neverbalne komunikacije za učenike

U istraživanju uticaja neverbalne komunikacije kod učenika učestvovalo je 50 učenika, od čega je 25 učenika muškog spola, dok je isti toliki broj učenika i ženskog spola. Selekcija nije vršena po nekim od kriterija, već su učenici birani metodom slučajnog uzorka. Učenici su odgovarali na unaprijed pripremljene testove i unaprijed formulirana pitanja.

U tabeli 10. možemo primijetiti da su stavovi učenika na strani nastavnika koji su otvoreni za komunikaciju, mada jedan dio učenika ne gleda na te karakteristike kod nastavnika da bi imao dobre ocjene.

Tabela 9.: Kod kojih nastavnika učenici imaju bolje ocjene?

Da li imate bolje ocjene kod nastavnika koji su:					
Otvoreni za komunikaciju		Strogi i zatvoreni za komunikaciju		I kod jednih i kod drugih	
M	Ž	M	Ž	M	Ž
20	21	2	1	2	4

Grafikon 8.: Kod kojih nastavnika učenici imaju bolje ocjene?

Analizom podataka je utvrđeno da 82 % učenika imaju bolje ocjene kod nastavnika koji su otvoreni za komunikaciju, od toga je 40 % muške populacije, dok je 42 procenta ženske populacije. Kada je u pitanju strog i

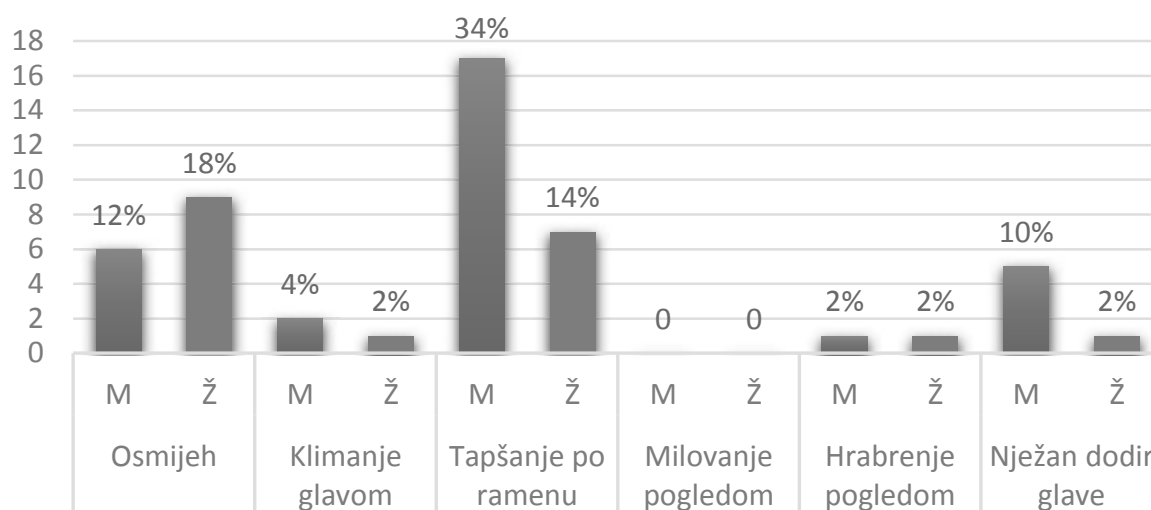
zatvoren nastavnik, tu je muški dio populacije 4 %, tj. za 2 % veći od ženskog dijela populacije ispitanika. Učenicima za koje možemo istaći da im otvorenost nastavnika ne igra ulogu ima više ženskog spola u odnosu na muški, i

to ženskih 8 %, dok je muških 4 %.

Sljedeće pitanje se odnosilo na govor tijela nastavnika, te karakteristike koje oslikavaju taj govor. Rezultati dobijeni istraživanjem prikazani su u sljedećoj tabeli.

Tabela 10.: Korištenje govora tijela od strane nastavnika

Služi li se vaš nastavnik govorom tijela, koristi li neke od vidova komunikacije											
Osmijeh		Klimanje glavom		Tapšanje po ramenu		Milovanje pogledom		Hrabrenje pogledom		Nježan dodir glave	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
6	9	2	1	17	7	0	0	1	1	5	1

Grafikon 9.: Korištenje govora tijela od strane nastavnika

Na osnovu dobijenih rezultata iz upitnika primjetno je da je tapšanje po ramenu najviše zastupljeno kao govor tijela nastavnika koji učenici primjećuju, i to ponajviše kod muške populacije 34 %. Kada govorimo o ženskoj populaciji, kod njih je osmijeh najzastupljeniji, i

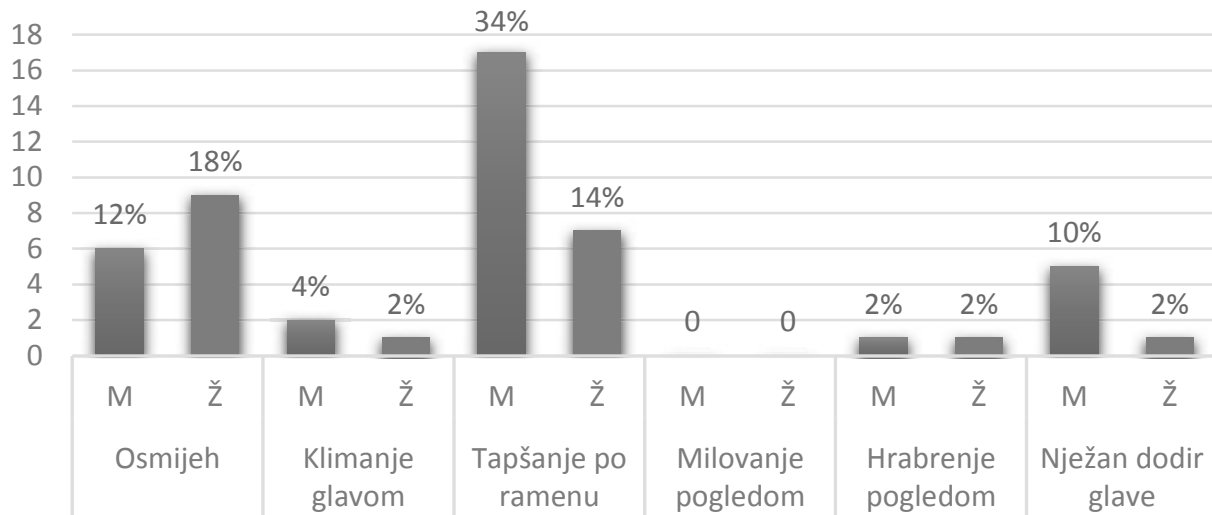
to sa 18 %. Milovanje pogledom nije navedeno ni od jedne grupe učenika, tj. nije primjetno kod nastavnika i njihove neverbalne komunikacije. Također, značajno je još istaći da je kod muškog dijela ispitanika zastupljen i nježan dodir glave od strane neverbalne

komunikacije nastavnika 10 %.

Zanimljivo je istaći da su učenici dali identične odgovore kao na prethodno postavljeno pitanje, vrijednosti su identične (Tabela 10 i 11). Učenici su zaokružili vid neverbalne komunikacije koju je nastavnik koristio lično prema njima.

Tabela 11.: Vidovi komunikacije koje je nastavnik koristio prema učeniku

Koje od navedenih vidova komunikacije je upotrijebio prema vama?											
Osmijeh		Klimanje glavom		Tapšanje po ramenu		Milovanje pogledom		Hrabrenje pogledom		Nježan dodir glave	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
6	9	2	1	17	7	0	0	1	1	5	1

Grafikon 10.: Vidovi komunikacije koje je nastavnik koristio prema učeniku

Tvrđnje dobijene analizom ovih rezultata pokazuju da su učenici iskreni i odgovorni u ispunjavanju upitnika, te da se rezultati iz prethodnog pitanja poklapaju sa tvrdnjama

rezultata dobijenih u ovom pitanju. U narednom pitanju testa za učenike, tražilo se da učenici odgovore na pitanje da li je neverbalna komunikacija doprinijela želji za radom i da li su se

učenici posvetili više radu. Odgovori koje smo dobili ukazuju na to da 46 učenika misli da je to ostavilo utisak na njih i da su osjetili želju za radom, dok njih 4 nisu sigurni (Tabela 12).

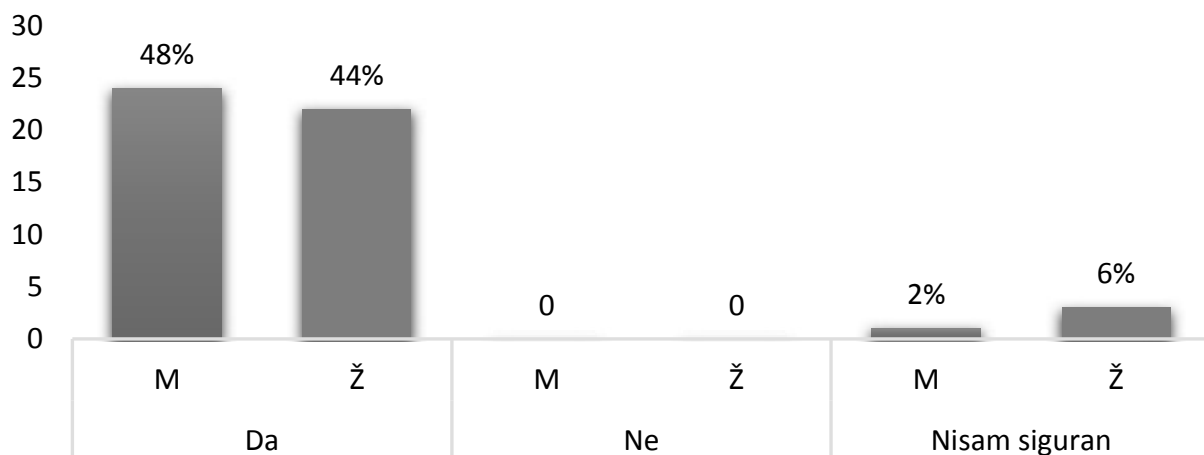
Tabela 12.: Uticaj neverbalne komunikacije na želju za rad kod učenika

Jeste li tada osjetili veću želju za radom, posvetili se sa više pažnje zadatku					
Da		Ne		Nisam siguran	
M	Ž	M	Ž	M	Ž
24	22	0	0	1	3

Na narednom grafikonu (grafikon11) može se vidjeti koliki je uticaj neverbalne

komunikacije od strane nastavnika ostavio utisak na učenike, te da je taj procent

izraženiji kod muške grupe ispitanika u odnosu na žensku 48 % – 44 %.

Grafikon 11.: Uticaj neverbalne komunikacije na želju za rad kod učenika

U petom pitanju smo imali ponavljanje tvrdnji iz drugog pitanja koje su malo drugačije

preformulirane u odnosu na drugo pitanje. U ovom pitanju se tražilo od učenika da se izjasne koji

način neverbalne komunikacije bi voljeli da nastavnik učini prema učenicima.

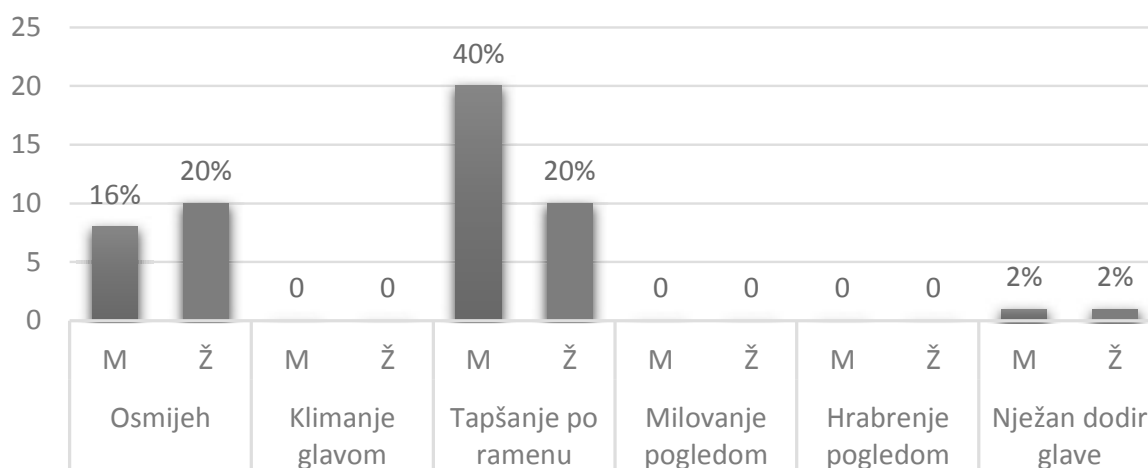
Tabela 13.: Koji vid neverbalne komunikacije bi učenici željeli u radu?

Ako vaš nastavnik nije učinio nijedan od spomenutih vidova komunikacije prema vama, koji biste željeli da učini?											
Osmijeh		Klimanje glavom		Tapšanje po ramenu		Milovanje pogledom		Hrabrenje pogledom		Nježan dodir glave	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
8	10	0	0	20	10	0	0	0	0	1	1

Analizom rezultata petog pitanja možemo istaći da su učenici oba spola zadovoljni neverbalnom komunikacijom sa nastavnikom, te

da bi oni radije preferirali prvenstveno tapšanje po ramenu (njih 60 %), dok bi poslije tapšanja po ramenu najviše bio zastupljen

osmijeh pa tek onda nježan dodir glave. Procent dobijenih rezultata možete vidjeti na narednom grafikonu.

Grafikon 12.: Koji vid neverbalne komunikacije bi učenici željeli u radu?

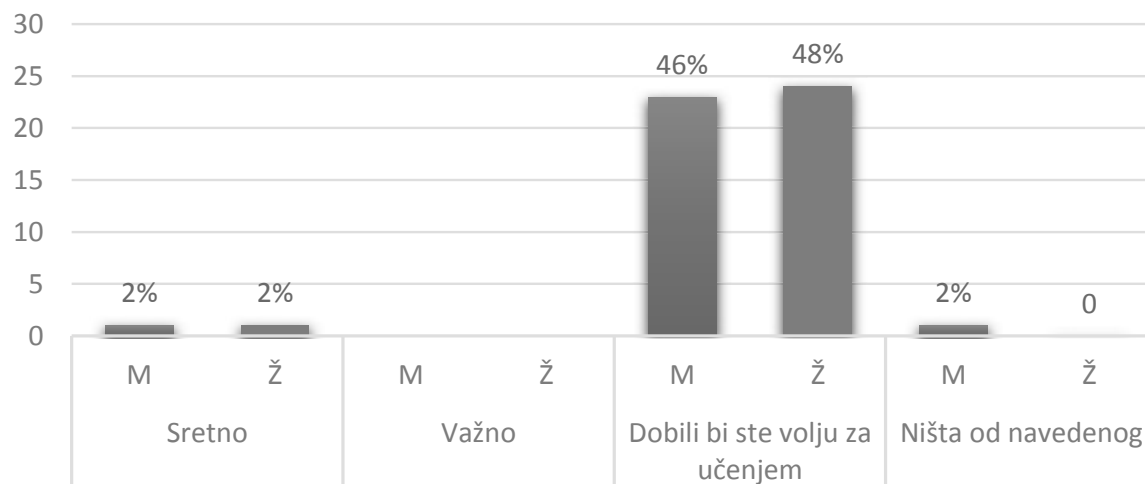
Na osnovu sedmog pitanja, utvrdili smo da bi učenici, ispunili im se želja za

neverbalnom komunikacijom s nastavnikom, dobili želju za učenjem s 92 %,

dok bi se ispunjenjem takve želje njih 4 % osjećalo sretno (tabela i grafikon 15).

Tabela 14.: Kako bi se osjećali kada bi nastavnik koristio željeni vid neverbalne komunikacije?

U tom slučaju osjećali biste se:							
Sretno		Važno		Dobili biste volju za učenjem		Ništa od navedenog	
M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
1	1			23	24	1	0

Grafikon 13.: Kako bi se osjećali kada bi nastavnik koristio željeni vid neverbalne komunikacije?

Na osnovu analize cjelokupnih učeničkih izjava datih putem anketne, dobili smo rezultate koji ukazuju na to da je neverbalna komunikacija vid komunikacije koji odgovara učenicima i za koji bi učenici više voljeli da je zastupljena u nastavi. Također, učenici preferiraju otvoreniji tip nastavnika koji je sklon takvom načinu komunikacije, te su se svi izjasnili da bi takav vid komunikacije umnogome pomogao pri razvijanju njihove motivacije i želje za radom.

Na osnovu toga možemo izjaviti sljedeće:

1. Da je pretpostavka hipoteze **H4** koja je postavljena u radu a koja se odnosi na to da učenici smatraju da ih tjelesni dodir motivira za rad **potvrđena**.
2. Također se pretpostavka **hipoteze H5 potvrdila**, jer su

učenici oba spola pokazali da neverbalna komunikacija dodir poticajno djeluje na njih.

4. Zaključak

U istraživanju koje je provedeno u JU OŠ "Bukinje" Tuzla na uzorku od 50 učenika, od kojih je 25 muških i 25 ženskih, a koje je za cilj imalo da se pokaže i dokaže da neverbalna tjelesna komunikacija ima važnu ulogu u nastavnom procesu, dobili smo rezultate koji su u potpunosti zadovoljili naše pretpostavke.

Na osnovu dobijenih rezultata primjetno je da su učenici zadovoljni načinom na koji nastavnici komuniciraju neverbalno sa njima, te da im taj vid komunikacije umnogome pomaže pri daljoj motiviranosti i želji za radom. Što se tiče nastavnika,

za njih možemo reći da su u dobroj mjeri prepoznali i poznaju sve što je potrebno za neverbalnu komunikaciju sa učenicima, te da putem takvog pristupa djeci pobuđuju želju za daljim radom i daju im i ulijevaju sigurnost. Rezultati su nam pokazali da su pretpostavljene hipoteze u ovom radu u potpunosti potvrđene. Veliku ulogu u takvim rezultatima imala je i zastupljenost kao i objektivnost i nastavnika i učenika, jer ni jedni a niti drugi nisu birani za ovakav način istraživanja, već su jednostavnim i slučajnim odabirom uzeti u dalja ispitivanja.

Da bismo uspjeli i ostvarili, kao i pobudili motivaciju i želju za radom kod učenika, poželjno je pristupiti ovakvom vidu komunikacije, jer prema analizama rezultata, učenicima takav način komunikacije imponuje i daje im podstrek za dalji rad.

Literatura

- Abraham H. Maslow (1982). *Motivacija i ličnost*. Beograd: Nolit.
- Bagarić, Ž., Banović, D., Đurković, M., Gelo, N., Nedić, S. (2011). *Komunikacija, nastavni materijali*. Osijek: Ekonomski fakultet u Osijeku.
- Bjekić, D. (2010). *Metode istraživanja i naučne komunikacije*. Čačak: Tehnički fakultet.
- Bratanić, M. (2002). *Paradoks odgoj*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Brković, A. (1994). *Psihologija – rečnik pojmovna*. Čačak: Tehnički fakultet.
- Brković, A. D., et.al. (1998). *Motivacija učenika za nastavne predmete*. Psihologija. Čerepinko, D. (2012). *Komunikologija: Kratki pregled najvažnijih teorija, pojmova i principa*. Varaždin: Veleučilište u Varaždinu.
- Čudina-Obradović, M. & Težak, D. (1995). *Mirotvorni razred*. Zagreb: Znamen.
- Delors, Jacques et al. (1998). *Blago u nama*, Zagreb: Educa. Nakladno društvo d.o.o.
- Đorđević, J. (1975). *Opšta pedagogija – intelektualno vaspitanje*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Đurić, Đ. (1997). *Psihologija i obrazovanje*. Sombor: Učiteljski fakultet.
- Mandić, P. i Gajanović, N. (1991). *Psihologija u službi učenja i nastave*. Lukavac: Grafokomerc Tunjić.
- Petković, V. (1994). *Sociologija rada*. Ekonomski fakultet.
- Rot, N. (2004). *Opšta psihologija*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rot, N. (2010). *Opšta psihologija*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Šarac, A. (2013). *Motivacija u nastavi prirode i društva*, završni rad. Osijek: Sveučilište u Osijeku.

الموجز

تحفيز المعلمين للتلاميذ بالتواصل غير اللفظي

إدين توليتش

يتمثل جوهر هذا العمل في الدراسة التي تجرى على تلاميذ ومدرسي المرحلة الابتدائية بهدف إثبات أو رفض الفرضية الأساسية المتعلقة بإمكانية اعتبار اللمس في العملية التدريسية شكلاً من أشكال التواصل غير اللفظي الذي من شأنه تقوية الحافز للعمل عند التلميذ.

Summary

NON-VERBAL COMMUNICATION OF TEACHERS AS A MEANS OF MOTIVATING STUDENTS

Edin Tulić

The essence of this article is reflected in a research conducted with the purpose to evaluate sustainability of the hypothesis regarding the impact of non-verbal communication upon teaching process and its role in motivation of students. The research itself was designed to be carried out with one part of students of the fifth and the sixth grade of primary school,

وقد أعدت الدراسة بطريقة يتم تنفيذها في المدرسة الابتدائية على عدد من تلاميذ الصفين الخامس والسادس، وبمشاركة متساوية من الجنسين. وقد شملت الدراسة ٥٥ تلميذاً و ٠٢ مدرّسا. تقوم الدراسة على تحليل استبائيين يتعلقان بالتلاميذ والمدرسين. الاستبيان الأول يخص المدرسين ويتعلق بمعرفة طريقة العرض غير اللفظي باللمس في الصف وكيفية تطبيقه. ويتعلق الاستبيان الثاني بالتلاميذ وتضمن التوجيهات التي يمكنها أن تعرّف التلميذ بالتواصل غير اللفظي باللمس وكيفية تطبيقه من قبل المدرسين، وما أشكال ذلك التواصل التي يود التلاميذ من المدرس أن يطبقها معهم، وهل يرغبون ذلك حقاً. وقد تم وضع الاستبائيين وفقاً لقواعد محددة وهما بذلك يمثلان نقطة الانطلاق للتعرف على التواصل غير اللفظي ودوره في التحفيز. تم في هذا المقال وضع الأهداف والوظائف الأساسية التي ينبغي لهذه الدراسة أن تحققها، وكذلك كيفية الوصول إلى لنتائج المرجوة.

الكلمات الرئيسية: التحفيز، التواصل، التواصل غير اللفظي، اللمس

wherein both genders were represented with equal numbers. Along with 50 students of this group a group of 20 teachers was included in the survey. The survey was based upon the analysis of two questionnaires, one in regard to the students and one in regard to the teachers. The questionnaire designed for the teachers aimed at evaluating the extent of teacher's familiarity with the concept of non-verbal communication through a physical contact in the class and the actual use of the same as a teaching/motivating method. The other questionnaire, designed for the students contained some basic information regarding forms of non-verbal communication through physical contact exercised by teachers and it was aimed to evaluate whether or not students would like these methods to be used by their teachers, and if yes then the choice of some of these forms were given as to what particular form of these they preferred to be used by their teachers. The questionnaires were designed in accordance to certain rules and as such they represent the bases for a study of non-verbal communication and its role in motivation of students. Within the article we also presented the basic purpose and aims of this research and its method.

Key words: motivation, communication, non-verbal communication, physical contact